

3. Агарков М. М. Обязательство по советскому гражданскому праву // Ученые труды ВШОП. — 1940. — Вып. 3.
4. Новицкий И. Б., Лущ А. А. Общее учение об обязательстве. — М.: ГИЮЛ, 1950.
5. Иоффе О. С. Обязательственное право. — М.: Юрид. лит., 1975.
6. Саватье Р. Теория обязательств: юридический и экономический очерк / Пер. с фр. и вступ. ст. Р. О. Халфиной. — М.: Прогресс, 1972.
7. Институции Юстиниана / Пер. с лат. Д. Расснера; Под ред. Л. Л. Кофанова, В. А. Томсинова. — М.: Зерцало, 1998.
8. Дигесты Юстиниана: Пер. с лат. / Отв. ред. Л. Л. Кофанов. — М.: Статут, 2005. — Т. 6, полут. 2.
9. Харитонов Е. О. Категория обязательств в римском частном праве // Юридический вестник. — 1997. — № 1. — С. 20–29.
10. Підпригора О. А., Харитонов Е. О. Римське право: Підручник. — К.: Юріком Інтер, 2006.
11. Цвайгерт К., Кетц Х. Введение в сравнительное правоведение в сфере частного права: В 2 т.: Пер. с нем. — М.: Междунар. отношения, 1998. — Т. 1: Основы.
12. Цивільне право України: Підручник: У 3 кп. / С. О. Харитонов, Р. О. Стефанчук, А. І. Дришлюк та ін.; За ред. С. О. Харитонova, А. І. Дришлюка. — О.: Юрид. л-ра, 2005. — Кн. 1.
13. Зобов'язальне право: теорія і практика. Навч. посіб. / О. В. Дзери, П. С. Кузнецова, В. В. Луць та ін.; За ред. О. В. Дзери. — К.: Юріком Інтер, 1998.
14. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т. / За ред. О. В. Дзери (кер. авт. кол.), П. С. Кузнецової, В. В. Луця. — 2-ге вид., переробл. і допов. — К.: Юріком Інтер, 2006. — Т. 2.
15. Цивільне право України: Підручник: У 2 т. / В. І. Борисова, Л. М. Баранова, І. В. Жилінкова та ін.; За заг. ред. В. І. Борисової, І. В. Спасибо-Фатсєвої, В. Л. Яроцького. — К.: Юріком Інтер, 2004. — Т. 2.
16. Цивільне право України: Курс лекцій: У 6 т. / Р. Б. Шишка, Л. В. Красицька, В. В. Сергієнко та ін.; За ред. Р. Б. Шишки. — Х.: Еспада, 2005. — Т. 5, кн. 1: Загальні положення зобов'язального права.
17. Цивільне право України. Загальна частина: Підручник / За ред. І. А. Бірюкова, Ю. О. Заїки. — К.: КНТ, 2006.
18. Боднар Т. В. Виконання договірних зобов'язань у цивільному праві: Монографія. — К.: Юріком Інтер, 2005.
19. Кузнецова П. С. Принципи сучасного зобов'язального права України // Українське комерційне право. — 2003. — № 4.
20. Харитонов Е. О., Старцев А. В., Харитонova Е. И. Гражданское право Украины: Учебник. — 3-е изд., перераб. и доп. — Х.: Одиссей, 2007.
21. Гражданское право: Учебник: В 2 т. / Под ред. Е. А. Сухачова. — 2-е изд. — М.: БЕК, 2000. — Т. 2, полут. 1.

УДК 347.133.74(477)

О. С. Кізлова

СПІВВІДНОШЕННЯ ПОНЯТТЯ ЗАСТАВИ І ОБТЯЖЕНЬ РУХОМОГО МАЙНА ЯК ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ІНТЕРЕСІВ КРЕДИТОРА

Питання забезпечення виконання зобов'язань боржників регулюються ЦК України 2004 року, Законом України «Про заставу», Законом України «Про іпотеку», Кодексом торговельного мореплавства та іншими законодавчими актами України.

Але вже досить давно йшла мова про необхідність прийняття спеціального законодавчого акта, який би як можна повніше врегулював питання саме за-

безпечення вимог кредиторів та був законодавчим підґрунтям створення державного реєстру обтяжень майна.

Такий закон був прийнятий Верховною Радою України 18 листопада 2003 року та набрав чинності з 1 січня 2004 року — Закон України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень». У цілому цей Закон направлений на визначення правового режиму регулювання обтяжень рухомого майна, встановлених для забезпечення виконання зобов'язань та правового режиму виникнення, оприлюднення та реалізації інших прав юридичних і фізичних осіб стосовно рухомого майна. За своїм змістом цей Закон є своєрідним продовженням ряду нових законодавчих актів у сфері забезпечення виконання зобов'язань.

Аналізуючи його положення, слід звернути увагу на структуру цього Закону, яка фактично відповідає назві і змістовно має дві частини. Перша складається з визначення видів обтяжень і встановлює порядок відчуження предмета обтяження, друга частина присвячена детальному врегулюванню питань, пов'язаних з Державним реєстром обтяжень рухомого майна (далі — Державний реєстр).

Під терміном «обтяження» Закон розуміє право обтяжувача (уповноваженого органу при публічному обтяженні, кредитора за забезпеченим рухомим майном зобов'язанням, власника рухомого майна, що знаходиться у володінні боржника, будь-яку іншу особу, на користь якої встановлюється договірне обтяження, особу, яка здійснює управління рухомим майном в інтересах кредитора) на рухоме майно боржника або обмеження права боржника чи обтяжувача на рухоме майно, що виникає на підставі закону, договору, рішення суду або з інших дій фізичних і юридичних осіб, з якими закон пов'язує виникнення прав і обов'язків щодо рухомого майна.

Предметом обтяження може бути рухоме майно, під яким розуміються окрема рухома річ, сукупність рухомих речей, гроші, валютні цінності, цінні папери, а також майнові права та обов'язки. Причому для того, щоб таке майно могло бути обтяжено, має бути дотримано двох умов:

1) майно не повинне бути вилучено з цивільного обороту;

2) на нього може бути звернено стягнення. Предметом обтяження може бути також рухоме майно, що відповідає переліченим умовам, яке стане власністю боржника в майбутньому.

Ще одна обов'язкова вимога Закону до предмета обтяження полягає в тому, що він, залежно від змісту обтяження, має належати боржнику чи обтяжувачу на праві власності або на праві господарського відання.

Предметом обтяження також може бути рухоме майно, яке стане власністю боржника в майбутньому. Рухоме майно може бути предметом декількох обтяжень, якщо інше не встановлено законом або правочином, на підставі якого виникло попереднє зареєстроване обтяження.

На відміну від обтяжування поняття застави більш вузьке. Його визначення дається Законом України «Про заставу» (ст. 3 Закону), де вказується, що заставою є забезпечена дійсна чи та, яка виникне у майбутньому, вимога креди-

тора, яка не суперечить закону, яка виникає з договору позики, кредиту, купівлі-продажу, найму та інше. У заставодержателя не виникає права на заставне майно. Обтяження виникає не тільки з забезпечених рухомим майном зобов'язань, але і в інших випадках, передбачених законом. Це впливає з поняття «обтяжувач», яке об'єднує декілька різних за правовою природою суб'єктів:

– уповноважений орган у публічному обтяженні — орган державної влади або його посадова особа, яких відповідно до закону наділено повноваженнями обтяжувати рухоме майно, що належить юридичній або фізичній особі;

– кредитор за забезпеченим рухомим майном зобов'язанням;

– власник рухомого майна, яке знаходиться у володінні боржника;

– інша особа, на користь якої встановлюється договірне обтяження;

– особа, яка здійснює управління рухомим майном в інтересах кредитора.

Обтяження, на відмінну від застави, не є способом забезпечення зобов'язань, тому не має відзнак, характерних для забезпечувальних зобов'язань. Наприклад, тільки забезпечувальне обтяження має похідний характер і не може існувати без основного зобов'язання, всі інші обтяження не мають таких ознак.

Закон прямо визначає випадки, на які, якщо інше не встановлено законом або договором, поширюються обтяження (ст. 6):

– невід'ємні приналежності рухомої речі, що є предметом обтяження;

– продукція, плоди та доходи, що виробляються, добуваються, одержуються від використання предмета обтяження;

– будь-яке рухоме майно, що заміщує початковий предмет обтяження і може бути ідентифіковане як таке;

– доходи від відчуження предмета обтяження, якщо вони можуть бути ідентифіковані як такі;

– страхове відшкодування в разі настання страхового випадку щодо предмета обтяження, якщо предмет підлягає страхуванню, або будь-яке інше відшкодування, отримане боржником унаслідок вилучення або втрати предмета обтяження.

Боржник, у володінні якого знаходиться предмет обтяження, може використовувати цей предмет відповідно до цільового призначення, а також отримувати продукцію, плоди і доходи від нього. Він зобов'язаний своєчасно повідомляти обтяжувача про загрозу втрати, пошкодження, псування чи погіршення стану предмета обтяження. У разі втрати, пошкодження, псування, погіршення стану або недостачі предмета обтяження з вини боржника — зобов'язаний за власний кошт відновити або замінити його. Якщо боржник не відновив або не змінив предмет обтяження, обтяжувач має право вимагати відшкодування завданих збитків та/або дострокового виконання зобов'язання, забезпеченого обтяженням (ст. 8).

У випадку, коли предмет обтяження належить боржнику і, відповідно до умов договору, був переданий у володіння обтяжувача, останній зобов'язаний вживати заходів для належного збереження предмета обтяження. Він може користуватися предметом обтяження за умовами відповідного договору. Обтяжувач також має право на отримання продукції, плодів і доходів від предмета

обтяження, які спрямовуються в рахунок виконання боржником забезпеченого обтяженням зобов'язання.

Обтяження підлягають реєстрації в Державному реєстрі. Правовими наслідками реєстрації обтяжень в Державному реєстрі є те, що реєстрація обтяження надає відповідному обтяженню чинності у відносинах з третіми особами. Також на підставі реєстрації встановлюється пріоритет обтяження, якщо інші підстави для виникнення пріоритету не визначені в цьому Законі. На відмінну від обтяження рухомого майна, відомості про яке вносяться до Державного реєстру, застава нерухомого майна — іпотека обов'язково підлягає державній реєстрації. Право застави виникає з моменту укладання договору застави чи з моменту нотаріального посвідчення, реєстрація застави не пов'язана з виникненням права застави та не впливає на дію договору застави. Реєстрація обтяжень означає, що обтяження дійсне у відносинах з іншими особами, у випадках відсутності реєстрації обтяження дійсне тільки у відносинах між боржником та обтяжувачем.

За Законом всі обтяження поділяються на публічні та приватні. Публічним є обтяження рухомого майна, яке виникає відповідно до закону або рішення суду. А приватні обтяження можуть бути забезпечувальними (встановлюється для забезпечення виконання зобов'язання боржника або третьої особи перед обтяжувачем) та іншими договірними.

До забезпечувальних обтяжень належать (ст. 21 Закону):

- застава рухомого майна, що виникає на підставі договору (§ 6 гл. 49 Цивільного кодексу України);
- право застави рухомого майна (ст. 694 ЦК [положення цієї статті регулюють продаж товару в кредит з відстроченням чи розстроченням платежу]);
- право притримання рухомого майна (§ 7 гл. 49 ЦК);
- інші обтяження рухомого майна, які кваліфікуються як забезпечувальні.

Іншими договірними є приватні обтяження, не віднесені до забезпечувальних, що виникають унаслідок передачі рухомого майна, право власності на яке належить обтяжувачу, у володіння боржнику або на інших підставах, що обмежують право обтяжувача чи боржника розпоряджатися рухомим майном. До договірних обтяжень належать:

- передача рухомого майна повіреному чи комісіонеру згідно з договором доручення або договором комісії;
- передача рухомого майна власником у строкове володіння та користування іншій особі, у тому числі згідно з договором найму;
- передача рухомого майна в управління, якщо договір управління майном забороняє керівнику відчужувати передане в управління рухоме майно;
- купівля-продаж рухомого майна з правом чи зобов'язанням зворотного викупу;
- купівля-продаж рухомого майна за умов, визначених ст. 697 ЦК [згідно з положеннями цієї статті договором купівлі-продажу може бути встановлено, що право власності на переданий покупцю товар зберігається за продавцем до оплати товару або настання інших обставин. У цьому випадку покупець не має

права до переходу до нього права власності розпоряджатися товаром. Якщо покупець прострочить оплату товару, продавець має право вимагати від нього повернення товару];

- зобов'язання боржника передати право власності на рухоме майно обтяжувачу за умови настання певної події в майбутньому;
- відступлення права вимоги;
- інші обтяження рухомого майна, що кваліфікуються як договірні.

Забезпечувальні обтяження можуть забезпечувати виконання боржником дійсної існуючої вимоги або вимоги, яка може виникнути в майбутньому. За рахунок предмета обтяження обтяжувач має право задовольнити свою вимогу за забезпеченим обтяженням зобов'язанням у повному обсязі або в частині, встановленій договором.

Відповідно до забезпечувального обтяження, обтяжувач має право в разі порушення боржником забезпеченого обтяженням зобов'язання або договору одержати задоволення своєї вимоги за рахунок предмета обтяження в черговості згідно із встановленим пріоритетом. Обтяжувач набуває права вимагати виконання забезпеченої обтяженням вимоги незалежно від настання строку виконання в разі настання однієї з таких обставин (ст. 23):

- інша, ніж обтяжувач, особа набула права стягнення на предмет обтяження;
- порушено провадження у справі про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом;
- прийнято рішення про ліквідацію юридичної особи, рухоме майно якої є предметом забезпечувального обтяження.

Звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження здійснюється на підставі рішення суду або в позасудовому порядку, згідно із цим Законом. Обтяжувач має право на власний розсуд обрати один із таких позасудових способів звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження (ст. 26):

- передача рухомого майна, що є предметом забезпечувального обтяження, у власність обтяжувача в рахунок виконання забезпеченого обтяженням зобов'язання в порядку, встановленому цим Законом;
- продаж обтяжувачем предмета забезпечувального обтяження шляхом укладення договору купівлі-продажу з іншою особою, покупцем або на публічних торгах;
- відступлення обтяжувачу права задоволення забезпеченої обтяженням вимоги у разі, якщо предметом забезпечувального обтяження є право грошової вимоги;
- переказ обтяжувачу відповідної грошової суми, у тому числі в порядку договірної списання, у разі, якщо предметом забезпечувального обтяження є гроші або цінні папери.

У разі набуття обтяжувачем права власності на предмет забезпечувального обтяження відповідне зобов'язання, забезпечене обтяженням, вважається повністю виконаним. У цьому випадку всі обтяження відповідного рухомого майна з вищим пріоритетом зберігають чинність, а обтяження з нижчим пріоритетом припиняються (ст. 29).

Обтяжувач має право задовольнити свою вимогу за забезпеченим обтяженням зобов'язанням шляхом продажу предмета забезпечувального обтяження третій особі. При цьому обтяжувач зобов'язаний повідомити боржника та інших обтяжувачів відповідного рухомого майна про свій намір реалізувати таке право із зазначенням обраного ним способу, місця та часу проведення процедури продажу. Обтяжувач вправі продати предмет обтяження будь-якій особі-покупцю або на публічних торгах. Особливо слід відмітити, що з прийняттям цього Закону, в Закон України «Про заставу» були внесені зміни щодо порядку реалізації на аукціонах (публічних торгах) заставного майна. Але норми Закону України «Про виконавче провадження» про реалізацію майна на публічних торгах встановлюють, крім того, реалізацію майна з аукціонів, не вказує у яких випадках і яке майно де реалізується. Крім того, Закон України «Про іпотеку» встановлює детальний порядок реалізації іпотечного майна з публічних торгів. Таким чином, можна зробити висновок, що законодавець не встановлює різниці між цими двома процедурами.

Продаж предмета обтяження є підставою для припинення всіх існуючих забезпечувальних та публічних обтяжень щодо відповідного рухомого майна, а також інших договірних обтяжень з нижчим пріоритетом.

Таким чином, можна відзначити, що обтяження рухомого майна спрямовано на забезпечення інтересів кредиторів, має свої особливості, притаманні йому властивості, але не належить до класичних способів забезпечення таких обтяжень, як застава.

Література

1. Цивільний кодекс України від 16 січня 2003 р. № 435-IV.
2. Про заставу: Закон України від 2 жовтня 1992 р. зі змінами.
3. Про іпотеку: Закон України від 5 червня 2003 р. № 898-IV.
4. Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) по реалізації закладеного майна: Затв. Постановою КМ України від 22 грудня 1997 р. зі змінами.
5. Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрації обтяжень: Закон України від 18 листопада 2003 р.
6. Про виконавче провадження: Закон України від 21 квітня 1999 р. // Відомості Верховної Ради України. — 1999. — № 24.